

En mellanneolitisk boplats vid Halltorp

Fornlämning 146, Högsrum socken, Borgholms kommun,
Öland

Arkeologisk förundersökning, 2001

Kenneth Alexandersson

Redigering: Kenneth Alexandersson
Kartor: Puplicerade i enlighet med
tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Utgiven av Kalmar läns museum

INNEHÅLL

Inledning	5
Fornlämningsmiljö och topografi	6
Tidigare undersökningar i området	7
De historiska kartorna	8
Förundersökningsresultatet	9
Anläggningarna	9
Fyndmaterialet	9
Stenmaterialet	9
Keramiken	9
Benmaterialet	9
Tolkning	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Bilagor:	
1 Anläggningslista	13
2 Fyndlista	14
3 Osteologisk analys	15

Fig 1. Förundersökningsområdets lokalisering.

Inledning

Med anledning av att ca 12000 m² mark skulle avstyckas till tomter för permanentus bebyggelse, genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning på fastigheten Halltorp 1:2, Högsrum sn, Öland. Inom

det aktuella området ligger RAÄ146 vilken utgörs av boplatzlämningar som framkom i samband med en arkeologisk förundersökning inför nydragning av VA-ledning (Petersson 2000).

Fornlämningssmiljö och topografi

I området runt Halltorp finns ett relativt stort antal fornlämningar registrerade. Inom en radie av en kilometer från den nu aktuella platsen finns ett 20-tal förhistoriska lämningar. Lokalerna har en stor kronologisk spridning, från trindyxor till husgrunder och stensträngssystem. I området kan det även finnas lämningar efter det medeltida Halltorp.

Ser man till lämningarna i omedelbar anslutning till den aktuella platsen utgörs de av fyra lösfynd (RAÄ 132,

133, 134), ett depåfynd(?) av neolitiska yxor (RAÄ 135), en stensättning (RAÄ 92) samt boplatslämningar (RAÄ 146).

Undersökningsområdet ligger på landborgens västsluttning. De underliggande sedimenten varierar över ytan. I de östra högre belägna delarna ligger landborgens kalkstensplatta direkt under matjordslagret. På den resterande ytan dominerar svallgrus och moiga sediment.

Tidigare undersökningar i området

I området har tidigare utförts två arkeologiska utredningar, föranledda av en ny VA-ledning. Ledningens draging kom att ändras mellan de bägge utredningarna. Vid utredningarna bedömdes området som gynnsamt för förhistorisk bosättning (Gurstad-Nilsson 1993, Thorén 2000).

Under 2000 genomfördes en arkeologisk förundersökning inför en VA-ledning som löper rakt igenom området (Petersson 2000). Vid förundersökningen påträffades 2 anläggningar och 2 flintor i det nu aktuella området. De

framkomna lämningarna kunde inte dateras närmare.

Hösten 2000 gjordes en förundersökning inför byggandet av Vidamuseet strax söder om det nu aktuella området. Vid undersökningen framkom sparsamma boplatslämningar i form av stolphål. Det gick inte att knyta ihop anläggningarna till någon form av konstruktion (Lloyd-Smith arkivrapport Kalmar läns museum). Lämningarna har en trolig datering till järnålder.

De historiska kartorna

Över undersökningsområdet finns tre äldre lantmäterikartor; 1695 (ekonomisk avmätning), 1732 (ekonomisk avmätning) och 1801-04 (delning av inägor).

I textdelen från 1695 års karta står att läsa; ”En del aff yerdet inhägnat till Kalwehage till 1_4 Tunnelands wid mest skogvuxin synes där den uppränsat ware kunne blifwe”

På kartan från 1732 står; ”En kalfhage är mäst skogslupen, föder några kalfwar om åhret. Humbledgård

ingen. Skofwelskog är i hagen af ekållon, när sådant åro infalla, icke allenast till gårdens tarv, utan och något för främmande. Fler ägor och tillhörigheter til denne ladugård inga”

Till 1801-1804 års karta har textdelen inte granskats. Det är dock tydligt att det hänt mycket. Marken inom det aktuella undersökningsområdet är uppodlad. Det ligger även några mindre torp/stugor i den nordöstra delen av Halltorps ägor.

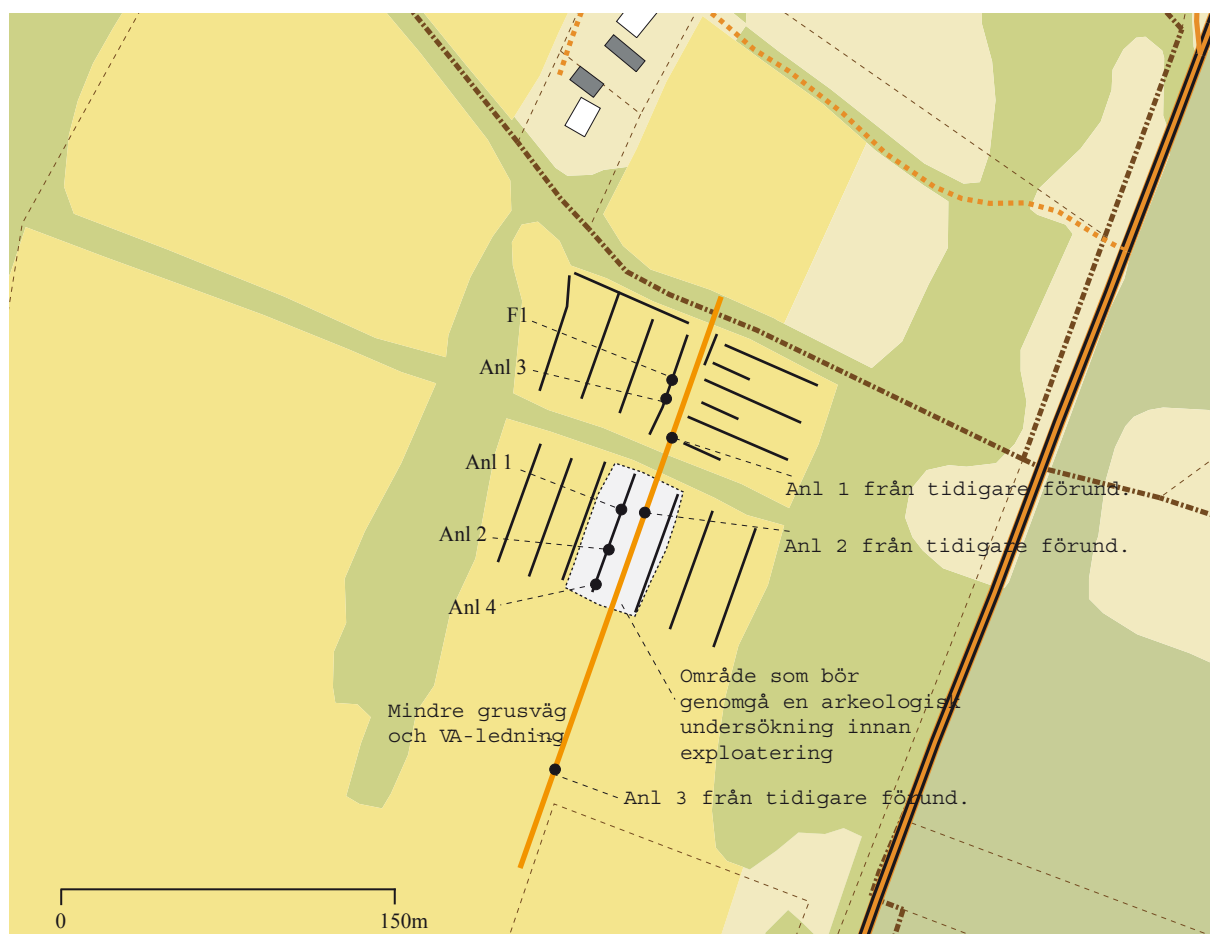

Fig.2. Förundersökningsområdet. Område som bör genomgå en arkeologisk undersökning markerat med vitt.

Förundersökningsresultatet

Förundersökningen genomfördes i form av maskindragna sökschakt. Totalt drogs ca 400 m schakt, vilka tillsammans motsvarar ca 600 m² (fig 2). Vid förundersökningen konstaterades att matjorden i området öster om grusvägen till stora delar låg direkt på kalkberggrunden. I området nedanför varierade den underliggande alven från finmo till svallgruslager. De anläggningar och fynd som framkom återfanns till största delen i områdets södra del, i nära anslutning till de redan registrerade boplatslämningarna.

Anläggningarna

Sammanlagt framkom fyra anläggningar; en nedgrävning (A1), en härd (A2), en koncentration med ben och keramik (A3) samt slutligen en yta (ca 1m²) med en tunn sotig lins (A4). Nedan beskrivs två av anläggningarna, för de två övriga hänvisas till anläggningsbeskrivningarna.

Nedgrävningen A1 tolkades som en avfallsgrop. I anläggningen framkom brända/obrända ben, flinta samt neolitisk keramik, varav några skärvor var ornerade. Brända ben från anläggningen ¹⁴C-daterades till mellan-neolitikum (2890-2490 BC 2Ó).

I anläggning A3 noterades ett flertal keramikskärvor efter fat och krukor. Godsfärg och glasyr pekar på en datering till 1700/1800-tal. Inom samma yta noterades rikligt med djurben (svin och nöt) samt enstaka glasbitar. Vid kontroll med metalldetektor visade det sig finnas en del järnföremål i anslutning till ben och keramik-koncentrationen.

Fyndmaterialet

Nedan behandlas endast de fynd som dateras till förhistorisk tid.

Stenmaterialet

Det slagna stenmaterialet utgörs av sydsandinavisk- och

kristianstadsflinta. Det finns inga typologiska former eller slagtekniker i materialet som är möjliga att datera. I materialet finns både plattform- och bipolär teknik representerad. Den stora andelen sydsandinavisk flinta talar dock för en datering till neolitikum. Det tillvaratagna stenmaterialet kommer, förutom ett avslag, från anläggning A1.

Keramiken

Vid förundersökningen tillvaratogs 37 keramikbitar av förhistorisk karaktär, samtliga i anläggning A1. 35 av skärvorna utgjordes av brungrå keramikskärvor av porig/porös kvalitet. Vid undersökningstillfället kunde ytterligare skärvor noteras. Dessa var dock i så nära upplösning att de föll sönder när de skulle tillvaratagas. Porigheten visar att keramiken varit magrat med antingen kalk eller organiskt material. På två av keramikskärvorna fanns dekorelement i form av intryck, vilka dateras till gropkeramisk tid. I samma anläggning framkom dessutom två keramikskärvor av stridsyxetyd Godset var rödbrunt, välbränt, fast och dekorerat med kamstämpelornamentik (se omslag).

Benmaterialet

Bland benmaterialet som framkom i anläggning A1 fanns både brända och obrända ben. Sammanlagt tillvaratogs ca 460 brända benfragment (ca 200 g) och 30 obrända benfragment (48,2 g). Benmaterialet skickades till Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) för bestämning. Analysen visade på nötboskap, får/get, tam/vildsvin, hund? samt ben från en mindre andfågel möjligen en salskrake (se bilaga 1).

Från benmaterialet valdes några brända bitar från ett rörben till en ¹⁴C-analys. En bendatering prioriterades framför träkol då ben har lägre egenålder. Benen daterades till 2890-2490 BC (kal 2Ó).

Tolkning

I undersökningsområdets norra del tillvaratogs obrända djurben, keramik och glas inom en begränsad yta. Fyndmaterialet dateras till 1700-1800-tal. På kartan från år 1801-1804 finns två mindre stugor eller torp i närheten av fyndplatsen (dock utanför undersökningsområdet), vilka möjligen har ett samband med fynden. Kartmaterialet visar dessutom att den nu aktuella ytan blivit sent uppodlad. Fynden kan möjligen utgöra rester efter en avfallshög.

Den mellan-neolitiska aktiviteten på lokalen visar sig som en gles koncentration av anläggningar och lösfynd i områdets södra del. I Anläggningen A1 framkom ett flertal keramikskärvor. Orneringen gjorde det möjligt att särskilja dekorelement från gropkeramisk- respektive stridsyxetid. Att det förekommer fyndmaterial som kan dateras till olika mellan-neolitiska traditioner i samma kontext faller in i ett välkänt mönster (Petersson rapportmanus, Schulze manus). Trots att fenomenet är välkänt är de bakomliggande orsakerna höljda i ett dunkel. Är de bägge keramiska traditionerna lämningar efter en samtida aktivitet där dekorelement, bränning och teknik inte har någon kronologisk relevans? Eller rör det sig om kronologiska skillnader som uttrycks i dekoren? Frågor kring mellan-neolitikums olika ”kulturer” har under senare år återigen kommit att lyftas fram. Diskussion har blivit mer nyanserad och man har försökt att finna nya tolkningsmöjligheter (Edenmo m fl 1997, Strinholm 2001).

Benmaterialet visar på hållna tamdjur; nöt, får/get, svin (vildsvin?) samt ett möjligt hundben. Benen kommer till

85 % från djurens köttigare delar och utgörs sannolikt av matavfall. I materialet finns även ben från en mindre andfågel, troligen salskrake (*Mergus albellus*). Rör det sig om en salskrake är det intressant då den i huvudsak finns här från senhöst till tidig vår. Detta skulle sålunda indikera aktiviteter under vinterhalvåret.

I det nuvarande skedet är det inte möjligt att se vilken form av aktivitet de neolitiska lämningarna representerar. Produktionsavfall, keramik och matavfall i form av ben pekar dock på boplatserelaterade aktiviteter. De mellan-neolitiska lämningarna kan tolkas som spåren efter en eller fler korta vistelser på platsen eller en perifer del inom en boplatssyta.

Inför en fortsatt exploatering av området bör delar av den södra ytan genomgå en arkeologisk undersökning. De arkeologiskt intressanta delarna av ytan ligger i anslutning till den grusväg som löper rakt igenom ytan (se fig 2). Målet för undersökningen bör vara att se på keramikens datering. Vidare blir det viktigt att belysa lokalens funktion. Att få en mer nyanserad bild av Ölands neolitiska lämningar är viktigt med tanke på det intresse som finns inom forskarvärlden (se tex Pappmehl-Dufay *manus*, Lidén 1995)

REFERENSER

Edenmo Roger, Larsson Mats, Nordqvist Bengt, Olsson Eva 1997 Gropkeramikerna - fanns de? Materiell kultur och ideologisk förändring. *Regionalt och iterregionalt Stenåldersundersökningar i Syd- och Mellansverige*. Red Larsson Mats och Olsson Eva.

Gurstad Nilsson Hans 1993 *Området mellan Rälla Tall och Köpingsvik, Högsrums, Räpplinge och Köpings sn:ar, Borgholms kn, Öland*. Arkeologisk utredning. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter 1993:5.

Lidén Kerstin 1995 Prehistoric diet transitions: an archaeological perspective. Theses and papers in scientific archaeology 1. Arkeologisk forskningslaboratoriet.

Lloyd-Smith Lindsay 2000 arkivrapport Kalmar läns museum.

Petersson Magnus 2000 *Rälla-Köpingsvik Högsrums och Räpplinge socknar, Borgholms kommun, Öland*. Arkeologisk förundersökning inför VA-projekt. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter 2000.

Petersson Magnus (manus) rapport över undersökningarna vid Havren, Djurängen, Kalmar kommun, Småland.

Papmehl-Dufay Ludvig (manus) "Stone Age Island Archaeology. Aspects on insularity, cosmology and cultural identity during the Neolithic on the large islands in the Baltic" Skall tryckas i boken som utkommer efter "Uniting seas" första möte i Uppsala

Schulze Hella (i tryck) arkivmanus

Strinnholm Anders 2001 *Bland säljägare och fåfarmare, Struktur och förändring i Väsveriges mellanneolitikum*. Coast to coast – books – no. 4.

Thorén Per 2000 *VA-ledning Rälla - Köpingsvik, Högsrums, Räpplinge, och Köpings socknar, Borgholms kommun, Öland*. Arkeologisk utredning. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter 2000.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Objekt nr: 01/27

Länsstyrelsens dnr: 220-7355-01

Kalmar läns museums dnr: 33-845-01

Landskap: Öland

Kommun: Borgholm

Socken: Högsrum

Fastighet: Halltorp 1:2

Fornl. nr: RAÄ146

Ekonomisk karta: 4G 9j Ekerum

Koordinater: x=6297720, y=1547890

M ö h: 30-40 m

Fältarbetstid: 2002.11.06- 2002.11.15

Antal arbetsdagar/timmar: ca 5 dagar

Maskintid: ca 2 dagar

Personal: Kenneth Alexandersson

Uppdragsgivare: Ekerums Camping och stugor, Rune berglund 387 92 Borgholm

Fynd nr: KLM 39489:1-16

Tidigare undersökningar: Arkeologisk förundersökning 2000 (Klm dnr 33-1134-99, lst dnr 220-1903-00), Arkeologisk utredning 2000 (Klm dnr 33-1134-99, lst dnr 220-9739-99)

Fynd: Fynden förvaras i väntan på fyndfördelning i Kalmar läns museums magasin under accessionsnummer KLM 39489:1-16. Fynden finns registrerade dels i databas , dels i manuellt lappkortssystem efter socken.

BILAGA 1

Anläggningslista

Anl 1

Avfallsgrop, oval, 220 x 80 cm, som djupast 26 cm. Fyllningen var brun till brunsvart grusig sand med inslag av kol och sotigare fläckar.

Fynden utgörs av sydiskandinavisk flinta, kristianstadsflinta, keramik samt brända och obrända ben

Anl 2

Härd, rund, 90 x 90, med ett djup av ca 10 cm. Vid undersökningstillfället var anläggningen djupfrost varför djupet endast kontrollerades i anläggningens mitt. Fyllningen var sotig gråsvart till svart grusig med ett sparsamt innehåll av skörbrända stenar.

Anl 3

En till ytan ca 200 x 100 cm stor koncentration av obrända ben och 1700-1800-tals keramik.

Anl 4

En till ytan ca 2 m² stor tunn sandig sotigt lins. Lämningen behöver inte vara resultatet efter en förhistorisk aktivitet.

BILAGA 2

Fyndlista

fyndnr	beskrivning	antal	material	fyndnr	fyndkontext	vikt (g)
KLMB9489-1	hörnfragment	1	hörnstenstadsflinta	1	anfalls grop	14
KLMB9489-2	slipat arslag (eggfling)	1	sydehandinsick flinta	1	anfalls grop	0,1
KLMB9489-3	arslag med motch	1	sydehandinsick flinta	1	anfalls grop	5
KLMB9489-4	hörn	1	hörnstenstadsflinta	1	anfalls grop	5,8
KLMB9489-5	bonspets?	1	flinta	1	anfalls grop	0,3
KLMB9489-6	spån	1	sydehandinsick flinta	1	anfalls grop	0,7
KLMB9489-7	splitter	1	flinta	1	anfalls grop	0,3
KLMB9489-8	arslag	1	sydehandinsick flinta	1	anfalls grop	7,8
KLMB9489-9	arslag	18	flinta	1	anfalls grop	14
KLMB9489-10	strigtstagan	1	sydehandinsick flinta	1	anfalls grop	0,9
KLMB9489-11	strigtstagan	9	flinta	1	anfalls grop	17
KLMB9489-12	arslag	1	sydehandinsick flinta	-	behold	2,9
KLMB9489-13	hjul	30	keramik	1	anfalls grop	44
KLMB9489-14	hjul	2	keramik	1	anfalls grop	2,7
KLMB9489-15	hjul (myning)	3	keramik	1	anfalls grop	6,8
KLMB9489-16	hjul (myning)	2	keramik	1	anfalls grop	17

¹⁴ C-lista

Lab-nr	Konventionell	LC	Z0
Ua-19080	4145±50BP	2880-2600 BC	2890-2490 BC

BILAGA 3

OSTEOLOGISK ANALYS

Boplatsmaterial

Halltorp, Öland

Av Ylva Bäckström

SAU Rapport 2001:11 O

INLEDNING

På uppdrag av Kenneth Alexandersson, Kalmar läns museum, analyserades i november 2001 benmaterialet från en anläggning (A1) på en gropkeramisk boplats i Halltorp på Öland. Analysen är gjord av Ylva Bäckström (SAU).

Material och Metod

Sammanlagt har drygt 200 gram ben analyserats. Det analyserade materialet består både av brända (153,7 gram) och obrända ben (48,2 gram). De brända benen är antingen brunsvarta, och således dåligt brända, eller gråvita till färgen. Fragmenteringen av det brända benmaterialet är relativt liten, och i medeltal är fragmenten ca 15 mm stora. I det obrända materialet är medelfragmentet ca 30 mm stort. I analysen ingår en art- och benschlagsbestämning (inklusive bestämning av bendel och sida) samt en kvantifiering (antal fragment och vikt) av materialet. Benämningen ”Mammalia indet. I och II” i figur 2 nedan visar storleksskillnaderna på de däggdjursben som inte har kunnat bestämmas till art, där I = ben i nötstorlek och II = ben i får/get storlek.

Resultat

Det analyserade materialet innehåller ben från nötboskap, får och/eller get, svin, andfågel samt ett sesamben från sannolikt hund (fig. 1). De två benschlagsbestämda benen av andfågel härrör från vingen. Vid jämförelser med referenser vid Statens Historiska museum (SHM) uppvisar dessa störst likheter med en liten andfågel, *Mergus albellus*, d v s salskrake. Anläggningen innehåller till nästan 85 % ben från de köttrika delarna av djurskeletten, d v s matavfall (fig. 2).

Art	Brända / obrända ben (antal)	Antal fragment	Vikt (g)
<i>Equus caballus</i> (nötbov)	Obrända	2	12,8
	Brända	2	1,2
<i>Ovis montanus</i> / <i>Capra ibex</i> (får/get)	Obrända	3	1,8
	Brända	3	3,2
<i>Sus domesticus</i> / <i>Sus scrofa</i> (svin eller vildsvin)	Brända	2	0,3
<i>Canis familiaris</i> (hund)	Brända	1	0,1
Andfågl, fågel	Brända	11	1,3
Summa		20	21,7

Fig. 1 Artfördelningen i anläggning 1. Antal fragment och vikt (g).

Art	Material	Antal	Volym (cm ³)
Beslag av järn (beslag)	Mellanåldersåra, Falslag III	4	14,0
Örn av järn/åra av järn (För/ger)	Tjäder, oronsåra, andåra, Falslag II	3	3,0
Sköldkrans/åra (orn eller nånåra)	Tjäderåra, oronsåra	2	0,3
Örn av järn (åra)	Sköldkrans	1	0,1
Åra av järn (åra), Åra av järn (åra)	Sköldkrans, oronsåra, andåra	11	1,3
Åra av järn (åra I (åra av järn åra av järn))	Sköldkrans, oronsåra, Sköldkrans	67	23,9
Åra av järn (åra II (åra av järn åra av järn))	Krans, oronsåra, Sköldkrans	44	13,7
Örn av järn	Örn av järn		73,6
		137	201,9

Fig. 2. Hela materialet. Fördelningen av benslag/ art.